

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

УДК 338.5

Л.О. ПТАЩЕНКО, О.А. РУДИЧ

Полтавський національний технічний університет ім. Ю.Кондратюка

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИМОНОПОЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЦІНОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Досліджено особливості національних моделей антимонопольної політики в розвинених країнах, узагальнено законодавство, яким регулюється конкуренція та стан монополізму у цих країнах. Проаналізовано світовий досвід форм прямого регулювання і контролю цін та визначено необхідність удосконалювати власні методи боротьби зі зловживаннями монополістичним становищем, зокрема у сфері цінового регулювання в Україні.

Ключові слова: антимонопольна політика, цінова дискримінація, конкуренція, антимонопольне законодавство

L.O. PTASCHENKO, O.A.RUDICH

Poltava National Technical University named after Yuriy Kondratyuk

INTERNATIONAL EXPERIENCE IMPLEMENTATION OF ANTIMONOPOLY POLICY IN THE SPHERE OF PRICE REGULATION

Abstract. The features of the national models of antitrust policy in developed countries generally the law that governs competition and state monopolies in these countries. Analyzed the world experience direct forms of regulation and control of prices and underlined the need to improve methods of dealing with abuse of monopoly power, particularly in the area of price regulation in Ukraine.

Develop and conduct of relevant antitrust policy should promote the creation of a competitive market economy. There are still many gaps in national legislation that give rise to problems of fair competition in product markets. Besides, it is not easy to use anticompetitive actions to those foreign companies that are domiciled outside the country, which t the goods and services are an integral part of the market. One of the major drawbacks of Ukrainian antimonopoly law is the definition of a monopoly position, namely, the terms which must be determined in this position. Thus, the Ukrainian antimonopoly legislation needs to be improved, considering the international experience. It needs to develop scientific methods to combat the abuse of dominant position, and prevention new monopolies.

Keywords: antimonopoly policy, price discrimination, competition, antitrust

Постановка проблеми. Адміністративна політика щодо регулювання ринкової економіки виражає, по суті, пряме управління з боку держави і передбачає використання системи державних дій адміністрації або регіону, що спрямовані на збалансованість інтересів суб'єктів господарювання за допомогою нормативних актів, вказівок, розпоряджень [1].

Необхідність вивчення антимонопольного законодавства та практики зарубіжних країн не викликає сумнівів, адже досвід України в цій галузі вимірюється проміжком 20 років, у той час як багато іноземних держав працюють в цій галузі вже досить тривалий час. В українському законодавстві існує дуже багато прогалин і недоліків, які можна було б усунути, проаналізувавши джерела антимонопольного законодавства інших держав. Антиконтурентна дія територіально може відбуватися як у даній країні так і за її межами. Якщо така дія не стосується конкретного ринку, то як правило, ніяких правочинів стосовно такого порушника не відбувається. Це мотивується тим, що інші країни мають свої антимонопольні органи, які зобов'язані за цим слідкувати.

Аналіз попередніх досліджень. Окремі аспекти зарубіжного досвіду антимонопольного регулювання висвітлювалися такими вченими як Мисліцька Н. С., Пономарьов О.В., Казачкова З.М., Філюк Г.М. та інші. Такими науковцями як Зелінська А.М. та Князева І.В. було проведено порівняльно-правовий аналіз державного

антимонопольного регулювання в Україні, країнах Європи та США. Однак цілісного ґрунтового дослідження в цьому напрямку не проводилося.

Метою даного дослідження є вивчення передумов застосування іноземного досвіду в удосконаленні антимонопольної політики України.

Виклад основного матеріалу. У країнах з ринковою економікою гарантом забезпечення антимонопольної політики та добросовісної конкуренції підприємництва виступає держава, котра ініціює розвиток систем організаційно-правової підтримки конкурентного середовища та запобігання проявам монополізму.

Незалежно від особливостей національних моделей антимонопольної політики в усіх країнах забороненими є дії, що стосуються горизонтальної фіксації цін, змови про частку ринку, домовленостей про взаємний продаж, пов'язаних продажів тощо. В усіх країнах світу постійно відбувається пошук оптимального співвідношення формально-юридичних та економіко-аналітичних методів й інструментів захисту економічної конкуренції в умовах підвищення міжнародної конкурентоспроможності національних економік.

Генеральна асамблея ООН прийняла ще у 1980 р. Комплекс принципів і правил ООН з питань конкуренції, що зафіксовані в резолюції Генеральної асамблеї ООН № 35/63 від 5 грудня 1980 р. і в Типовому законі з питань конкуренції, прийнятому ЮНКТАД (Конференція ООН з торгівлі та розвитку – орган Генеральної асамблеї ООН, заснований у 1964 р.). З цього часу в світі розпочався бурхливий процес прийняття антимонопольного законодавства, налагодження співпраці між державою і підприємствами з метою ефективного виконання цього законодавства. До основних положень Комплексу принципів і правил ООН з питань конкуренції, зокрема, відносяться: заборона картелів (заборона угод про встановлення цін, у тому числі цін на експортні та імпорتنі товари, зговорів щодо заявки або фальсифікації заявки, угод про розподіл ринків або споживачів тощо); заборона вертикальних обмежень і здійснення контролю за злиттям, якщо внаслідок злиття підприємства (фірми) набувають домінуючого становища тощо [2].

Адміністративна антимонопольна політика щодо ціноутворення виражає, по суті, пряме управління з боку держави і передбачає використання системи державних механізмів впорядкування, спрямованих на збалансованість інтересів суб'єктів господарювання за допомогою нормативних актів, вказівок, розпоряджень.

У країнах з розвинутою ринковою економікою процеси антимонопольного законодавства щодо цінової дискримінації, а відповідно створення конкурентного ринкового середовища з його регулювання, відбуваються по-різному, з урахуванням накопиченого досвіду.

У вузькому значенні слова антимонопольну політику прийнято зводити до заходів антимонопольних органів й органів по регулюванню діяльності суб'єктів тимчасових і природних монополій щодо здійснення державного контролю за дотриманням законів й інших нормативно-правових актів, що належать до системи конкурентного права. В основі такого розуміння антимонопольної політики лежить ідея, що незалежно від причин появи на ринку великих продавців, за певних умов вони мають стимули й можливості обмеження конкуренції та перерозподілу вигаду споживачів на свою користь. Центральний метод боротьби з такою практикою – визнання її нелегальною й введення санкцій за порушення антимонопольних норм. Санкції за обмеження конкуренції вводяться винятково «ex post», після встановлення факту нелегальної практики. У цьому контексті антимонопольна політика належить до пасивних, а не до активних типів економічної політики [3].

Поряд з іншими порушеннями конкуренції цінова дискримінація є об'єктом антимонопольного регулювання, оскільки вона пов'язана із проявом з боку продавця монопольної влади й сприяє обмеженню конкуренції та перерозподілу доходів від споживача виробникові. У зв'язку із цим, цінова дискримінація часто відноситься до зловживань домінуючим положенням, що має на увазі надання механізмам ціноутворення негативного відтінку й застосування подібної практики поза законом. При цьому ігноруються позитивні моменти, що супроводжують подібну практику.

Мається на увазі, що в загальному випадку цінова дискримінація не повинна розглядатися однозначно як негативне явище; кожен конкретний випадок на предмет її заборони повинен розглядатися окремо в контексті поставлених регулюючим органом цілей і пріоритетів.

Для ефективної реалізації антимонопольної політики в сфері регулювання дискримінаційного ціноутворення необхідно її законодавче закріплення.

Звертаючись до світового досвіду варто зазначити, що антимонопольне регулювання в законодавстві розвинених країн тлумачиться по-різному. Наприклад, в США – це антитрестове законодавство, в Японії – антимонопольне, в більшості країн членів ЄС – боротьба з обмеженою діловою практикою, в Німеччині, Австрії, Швейцарії – картельне законодавство.

Вивчення практики ціноутворення в зарубіжних країнах дає можливість узагальнити його закономірності та тенденції і використовувати прогресивний досвід при формуванні й регулюванні цін в Україні. У низці зарубіжних країн створена правова основа державного регулювання цін, яка передбачає пряме і непряме цінове регулювання.

До форм прямого регулювання і контролю цін, які застосовуються за кордоном, відносять:

- встановлення державою цін на низку товарів і послуг (електроенергетики, зв'язку, транспорту, медикаментів, деяких видів продовольства, сировини та ін.);
- ухвалення законів про ціни, недобросовісну торгівлю, мінімальні ціни та ін. Наприклад, деякі штати США мають закони про недобросовісну торгівлю, які забороняють роздрібним підприємствам продавати продукцію за цінами нижче, ніж витрати плюс встановлений відсоток;
- заборона цінової дискримінації. Наприклад, в США Закон Робінсона-Патмана забороняє виробникам та оптовим продавцям – учасникам каналів збуту товарів аналогічної якості використовувати різні ціни, оскільки це може зашкодити конкуренції. Ціни повинні об'єктивно визначатися умовами реалізації і бути однаково доступними для всіх конкуруючих учасників збуту;
- обмеження можливостей угод про ціни в межах антимонопольного законодавства по горизонталі та вертикалі;
- угоди державних органів щодо встановлення рівня цін з виробниками;
- антидемпінгове законодавство, направлене на захист національної економіки від впливу зовнішніх ринків [4].

Антимонопольне законодавство Європейського Союзу складається з двох рівнів: основою є національні законодавства, а інший рівень – це конкурентне право ЄС. Національний рівень передбачає

систему державного захисту та конкурентну політику кожного національного ринку з урахуванням тенденцій розвитку конкуренції в різних країнах.

Таким чином, на основі цієї законодавчої бази конкурентна політика Європейського Союзу спрямована на:

- запобігання реалізації угод, які обмежують конкуренцію та спрямовані на зловживання домінуючим становищем на ринку;
- контроль за рівнем економічної концентрації суб'єктів господарювання; лібералізацію монополістичних секторів економіки ЄС;
- забезпечення моніторингу надання державної допомоги суб'єктам господарювання в країнах-членах ЄС [5].

Нами узагальнено законодавство, яким регулюється конкуренція та стан монополізму у зарубіжних країнах (таблиця 1).

Таблиця 1

Законодавство, яким регулюється конкуренція та стан монополізму у зарубіжних країнах

Види законодавства	Країна	Мета
Права споживачів	США, Велика Британія, Німеччина, Японія	Норми права, метою яких є захист прав споживачів як більш слабкої сторони у відносинах з виробниками
Конкурентне право	США, Велика Британія, Німеччина, Японія, Угорщина	Розвиток суперництва між виробниками за більш вигідні умови виробництва та продажу товарів, надання послуг тощо
Антимонополне право	США, Велика Британія, Чехія, Польща, Словаччина, країни колишньої Югославії	Норми права, метою яких є забезпечення безперешкодного вибору та втілення заохочуваної законодавством господарської діяльності

Джерело: узагальнено автором

Наведене розмежування між цілями, як, проте, й будь-яка інша класифікація, є умовним, оскільки не дає повного уявлення про характер взаємозв'язку між ними.

Антимонополне законодавство Європейського Союзу не заперечує наявності монополій, а лише запобігає їхньому зловживанню домінуючим положенням на ринку. Крім цього, воно спрямоване не лише на обмеження діяльності підприємств, а й на підтримку всіх суб'єктів господарювання, для яких вона необхідна з метою підвищення міжнародної конкурентоспроможності [4].

Антимонополне законодавство в Україні регулюється Конституцією України, Законом України «Про Антимонополний комітет України», Законом України «Про захист економічної конкуренції», Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Кримінальним Кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Цивільним Кодексом України, Господарським Кодексом України, Господарським процесуальним кодексом України, Кодексом адміністративного судочинства України.

Відповідно до законодавства України Антимонополний комітет України (АМКУ) є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель [6].

Нині, коли конкуренція в Україні стає реальністю, головним завданням антимонополного законодавства має бути не лише усунення монополізму, а й створення високоефективного конкурентного середовища. При цьому доцільно застосовувати широкий спектр заходів для боротьби з монополіями, який пропонує світова практика. Сучасне конкурентне середовище розвинутих країн є надзвичайно динамічним і різко відрізняється від вітчизняного, тому при використанні зарубіжного досвіду слід враховувати національні особливості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування і проведення зваженої антимонополної політики повинно сприяти створенню конкурентної сфери ринків економіки України, від якої значною мірою залежить добробут населення.

Антимонополне законодавство в Україні з кожним роком удосконалюється і доповнюється новими нормативними актами. Так, якщо раніше АМКУ в основному виявляв та усував порушення, котрі стосувалися встановлення монополістичних цін, цінової дискримінації тощо, то тепер увага звертається і на інші форми порушення конкурентного законодавства. Наприклад, на початку діяльності Комітету увага не зверталася на продаж із «навантаженням», що означає випадки, коли під час купівлі потрібної продукції нав'язується придбання іншої продукції. При цьому часто продаж одного товару потрапляє у залежність від придбання іншого товару. Цей метод відноситься до цінової дискримінації [1].

У вітчизняному законодавстві існує ще багато прогалин, котрі призводять до виникнення проблем щодо забезпечення добросовісної конкуренції на товарних ринках. Зокрема, не просто вживати антиконкурентні заходи до тих іноземних компаній, що мають постійне місцезнаходження за межами даної країни, але товари та послуги яких є складовою частиною даного ринку. Особливо це стосується України,

яка ще не має достатнього впливу на світовому ринку для того, щоб у разі порушення її законодавства застосувати певні санкції. Зазвичай такі заходи спираються на норми міжнародного права, ввічливість, багатосторонні договори і двосторонні домовленості між даною країною та іншими державами.

Одним із великих недоліків українського антимонопольного законодавства є визначення монопольного становища, а саме термінів, у яких має визначатись це становище. Так, наприклад, фірма може бути визнана такою, що має монопольне становище, насправді не володіючи ним [2].

Слід звернути увагу і на світовий досвід щодо франчайзингових угод, які є прикриттям для досягнення монопольного стану на ринку, а іноді і засобом його досягнення.

Отже, українське антимонопольне законодавство потребує вдосконалення, враховуючи іноземний досвід. Крім того, необхідно на науковій основі, з відповідними обґрунтуваннями та аналітикою, розробляти власні методи боротьби зі зловживаннями монопольним становищем, а також недопущенням та попередженням створення нових монополій.

Література

1. Корінев В.Л. Методичний підхід до ціноутворення в умовах нестабільної економіки [Текст] / В. Л. Корінев // Держава та регіони. – 2007. – № 6. – С. 63-68.
2. Филюк, Г.М. Світовий досвід антимонопольного регулювання та можливості його застосування в Україні/ Г. М. Филюк// Наукові праці ДонНТУ. Серія. Економічна. – 2007. – № 31 – 3. – С. 133-137.
3. Зелінська, О.М. Державне регулювання розвитку конкурентного середовища на основі вивчення зарубіжного досвіду/ О.М. Зелінська// Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: Збірник наукових праць ЛНТУ. – 2011. – №8 – 32. – С. 144-153.
4. Зелінська, О.М. Удосконалення механізму антимонопольного регулювання в Україні на основі Європейських інтеграційних процесів / О.М. Зелінська // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: Збірник наукових праць ЛНТУ. – 2010. – №7 – 28. – С.183-193.
5. Мисліцька, Н.С. Формування і розвиток законодавчо-нормативного забезпечення державного антимонопольного регулювання / Н.С. Мисліцька // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4. – С. 55–61.
6. Офіційний сайт Антимонопольного комітету України [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.amc.gov.ua.

References

1. Korinyev V.L. Metodichnyy pidkhd do tsinoutvorennya v umovakh nestabil'noyi ekonomiky [Tekst] / V. L. Korinyev // Derzhava ta rehiony. – 2007. – Volume 6. – p. 63-68.
2. Fylyuk, H.M. Svitovyy dosvid antymonopol'noho rehulyuvannya ta mozhlyvosti yoho zastosuvannya v Ukrayini/ H. M. Fylyuk// Naukovi pratsi DonNTU. Seriya. Ekonomichna. – 2007. – Volume 31 – 3. – p.p. 133-137.
3. Zelins'ka, O.M. Derzhavne rehulyuvannya rozvytku konkurentnoho seredovyscha na osnovi vyvchennya zarubizhnoho dosvidu/ O.M. Zelins'ka// Ekonomichni nauky. Seriya «Ekonomichna teoriya ta ekonomichna istoriya»: Zbirnyk naukovykh prats' LNTU. – 2011. – Volume 8 – 32. – p.p 144-153.
4. Zelins'ka, O.M. Udoskonalennya mekhanizmu antymonopol'noho rehulyuvannya v Ukrayini na osnovi Yevropeys'kykh intehratsiynykh protsesiv / O.M. Zelins'ka // Ekonomichni nauky. Seriya «Ekonomichna teoriya ta ekonomichna istoriya»: Zbirnyk naukovykh prats' LNTU. – 2010. – Volume 7 – 28. – p.p.183-193.
5. Myslits'ka, N.S. Formuvannya i rozvytok zakonodavcho-normatyvnoho zabezpechennya derzhavnoho antymonopol'noho rehulyuvannya / N.S. Myslits'ka // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2009. – Volume 4. – p.p 55-61
6. Ofitsiynyy sayt Antymonopol'noho komitetu Ukrayiny [Elektronnyy resurs] – Web Resource. URL. www.amc.gov.ua.

Рецензія/Peer review : 15.5.2014 р.

Надрукована/Printed :11.6.2014 р.